

مجموعه حکمت جاویدان (۸)

فاس، شهر اسلام

تیتوس بورکهارت

ترجمه مهرداد وحدتی دانشمند

تهران، ۱۳۸۹

موسسه انتشارات حکمت
تهران، خیابان انقلاب،
ابتدای خیابان ابوریحان، شماره ۹۴
www.hekmat-ins.com
info@hekmat-ins.com

تلفن
۶۶۴۶۱۲۹۲ و ۶۶۴۱۵۸۷۹
نمابر
۶۶۴۰۶۵۰۵

سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران
مرکز مطالعات فرهنگی شهر تهران

تهران، میدان فلسطین، خیابان برادران مظفر، بن بست مهربان، پلاک ۲، کدپستی ۱۵۸۷۹۷۵۸۱۵
تلفن ۶۶۴۸۶۲۷-۳۱

با سپاس فراوان از جناب آقای دکتر علیرضا کریمی زیارانی برای همکاری ایشان در
تنقیح متن و تصاویر و نیز حمایت ایشان و انتشارات ورلد ویزدم از انتشار کتاب.

© World Wisdom
P.O. Box 2682
Bloomington IN 47402 USA
www.worldwisdom.com

نویسنده: تیتوس بورکهارت
مترجم: مهرداد وحدتی دانشمند
دبیر و سروراستار مجموعه: حسین خندق آبادی
حروف‌نگاری و صفحه‌آرایی: انتشارات حکمت
طراح جلد و یونيفرم: حسن کریم‌زاده
نوبت چاپ: اول / ۱۳۸۹
شمارگان: ۳۰۰۰ نسخه
قیمت: ۱۲۰۰۰ تومان
لیتوگرافی، چاپ و صحافی: کیمیای حضور
© همه حقوق این اثر برای ناشر محفوظ است

فهرست

۹-	فهرست تصاویر
۱۳	پیش‌گفتار
۱۵	فصل اول: فاس
۲۵	فصل دوم: مدینه و باده
۷۳	فصل سوم: خلافت
۸۷	فصل چهارم: شهری که یکی از اولیا پی افکند
۱۲۱	فصل پنجم: خانه
۱۴۱	فصل ششم: علم سنتی
۱۶۷	فصل هفتم: سلسله زرین
۱۹۳	فصل هشتم: هجوم دنیای متجدد
۲۰۹	پس‌گفتار: تیتوس بورکهارت در فاس
۲۱۷	پانوشت‌ها
۲۱۸	منابع
۲۱۹	طراحی‌های بورکهارت
۲۲۷	نمایه

فهرست تصاویر

۱۱	شیخ مولائی علی درقاوی
۱۶	چشم‌انداز هوایی فاس
۱۹	چشم‌اندازی از فراز تپه‌های مشرف بر شمال فاس
۲۱	بازار عطاران
۲۴	روستای بربرها در کوه‌های درن
۲۶	چادرهای بادیه‌نشینان در حاشیه صحرائ آفریقا
۲۷	دهکده تینرهیر در پرتو نور آفتاب
۲۸	روستای بربرها نزدیک ورزازات
۳۴	دژه درها در سرآشویی‌های پوشیده از برف درن کبیر
۳۷	بربری از درن میانی
۳۷	بادیه‌نشینان عرب دژه ملویه
۳۸	سواران بربر در جشن محلی
۵۰	رئیس یک قبیله و سوارانش همراه با نوازندگان در حرکت به سوی محل برگزاری جشن
۵۲	یک قصبه بربر در سونتات در کوه‌های درن
۵۳	نقشه مراکش
۵۶	محراب مسجد موحدون در تینمل
۶۴	باروهای کهن تروودانت، یکی از شهرهای تجاری سنتی
۶۹	مادر و کودک بربر
۷۶	جمعیتی که آماده اجرای مراسم جشن، چشم‌انتظار ورود سلطان‌اند
۷۹	شهر مقدس مولائی ادریس بر فراز کوه زرهون
۸۰	سواران بربر در حال تاخت در جشنواره مولائی ادریس
۸۹	خیمه‌های خارج از شهر مولائی ادریس در جریان جشن سالانه بزرگداشت او
۹۰	خیل جمعیت گردآمده در میدان شهر مولائی ادریس به مناسبت جشن
۹۲	چشم‌انداز فاس از فراز باروهای شهر
۹۳	سفالگری مشغول به کار
۹۴	نور از میان خیزران‌های سایه‌بان‌هایی که بازار را پوشانده است به زمین می‌تابد
۹۵	پوست‌هایی به رنگ سرخ کوکنار در دامنه تپه‌ای خارج از باروی شهر

۹۷	صباغان در نزدیکی رودخانه فاس
۱۰۲	درزی مشغول به کار در شهر کهنه
۱۰۴	یکی از صنایع سنتی بسیاری که هنوز در مراکش بدان مشغول‌اند
۱۰۸	مرد و کودکی قبیلی
۱۰۹	جوان بربر
۱۱۳	گورستانی پیچیده در لباس مه در حومه فاس
۱۱۶	عقلاءالمجانین
۱۱۹	خانه
۱۲۲	نقشه اشکوب‌های پایین و بالای نمونه‌ای از خانه‌های فاس
۱۲۴	نگاهی به حیاط اندرونی یک خانه سنتی
۱۲۵	کاشی‌کاری پیچ‌درپیچ زلیج روی دیوار با طرح هندسی
۱۲۹	مقرنس‌های استادانه که از گچ و چوب سدر بر سقف نقر شده است
۱۳۰	کلمات قرآنی منقوش بر کتیبه‌های مدرسه عطاران
۱۳۱	طاق‌های اطراف یک صحن‌سرا
۱۳۳	عالم مقدس صحن‌سرا
۱۳۴	عروس مراکشی
۱۴۰	مدرسه عالی قراوین
۱۴۶	صحن مسجد قراوین از بالا
۱۴۶	اقامه نماز در مسجد قراوین
۱۴۹	در صحن مسجد قراوین
۱۵۰	در صحن مدرسه عالی قراوین
۱۵۴	قرآن مغربی، قرن دوازدهم هجری
۱۵۶	قرآن مغربی، سوره رحمت و واقعه
۱۶۰	نقشه مسجد قراوین
۱۶۲	اسطرلاب مغربی، حدود قرن دهم هجری
۱۶۳	حوض صحن مسجد اندلس
۱۶۳	نمازگزاران در میان صحن مسجد مولائی ادريس دوم وضو می‌سازند
۱۷۴	آرامگاه مولائی عبدالسلام بن مشیش
۱۸۴	مرحوم محمد بوشعرا، مقدم سلسله درقاوی
۱۹۰	اعضای یک حلقه اخوت
۱۹۹	یک مراکشی سنتی
۲۰۵	آرامگاه اولیاء خدا در منتھالیه غربی جهان اسلام
۲۰۷	برکة محمد

پیش‌گفتار

انتشار این کتاب به زبان انگلیسی در حکم بیرون کشیدن گنج شایگانی است که پس از نمایش کوتاه و محدود مدفون گردیده بود به این امید که روزی مقبولیتی را که در شأن آن است بیابد. این کتاب سی سال پیش در آلمان منتشر شد و تقریباً نادیده ماند؛ فرصت طلایی طرح این کتاب ارزشمند در جشنواره جهان اسلام (۱۹۷۶ م) به نفع کتاب دیگری که به کلی جدید بود استفاده شد. تیتوس بورکهارت را متقاعد ساختند اثر سترک خود هنر اسلام را، به موازات فعالیت‌های خود به عنوان مشاور شورای هنر بریتانیای کبیر، طی مراحل تدارک نمایشگاه فراموش‌نشده‌ی هنر اسلامی در گالری هیوارد به رشته تحریر کشد. این نمایشگاه و نمایشگاه قرآن‌های کتابخانه ملی انگلستان را نقطه اوج جشنواره می‌توان خواند؛ با این حال از دانش بی‌نظیر بورکهارت درباره فاس بهره‌ها بردند و اندکی از مضامین کتاب وی کوتاه زمانی در موزه نوع بشر، در نمایشگاهی همراه با نمایش فیلم، که هر دو به دست وی کارگردانی می‌شد، در معرض دید قرار گرفت و در آن از جمله صحنه‌های کوتاهی از پیشه‌وران سرگرم کار در بازارهای فاس، شهری که هنوز به شکلی استثنائی سنتی مانده بود، به نمایش درآمد. من در اینجا بیش از این درباره ارتباطات بورکهارت با فاس نخواهم گفت، زیرا که این خود موضوع پس‌گفتار این کتاب به خامه یک شاهد عینی است.

تیتوس بورکهارت از مراجعی است که آثارش در قلمروهای مختلف پیوسته منبع الهام بوده و هست. بدین لحاظ کسانی که مدتها چشم‌انتظار انتشار این کتاب تازه بوده‌اند انتظار زیادی از آن خواهند داشت؛ و برای کسی که این کتاب را خوانده است موجب خوشوقتی است که بتواند پیشاپیش با اطمینان آنها را دلگرم سازد که دست‌کم ناامید نخواهند شد.

مارتین لینگز